

ILUSTRIRANA SREDNJOVJEKOVNA POVIJEST PODRAVINE

Stazama prohujalih stoljeća

Doživljaj bliskog susreta s minulim epohama pred bogatstvom muzejskih zbirki, za većinu ljudi teško je mjerljiv i usporediv s emocijama druge vrste. Duh i dah prošlosti snažnije ćete osjetiti ponirući s izlošcima dublje i dalje što je njihova starost veća u odmaku od današnjice, odnosno neposredne jučerašnjice. Tko nije čuo mrmor nijemih poruka tih svjedoka i suvremenika davno prohujalih stoljeća, smirenih u spokoju staklenih muzejskih vitrina, siromašniji je za jedno osebujno uzbuđenje. Možda ne zna razabrati bezglasnu jeku poruka povijesti. To ćete, dakako, lakše razumjeti ukoliko ste imali rijetku povlaštenu sreću dirnuti, recimo, posudicu za suze davnašnje rimske matrone, starohrvatski pojas iz doba provale Mongola na Dniju u Kijevskoj Rusiji, ukopnu krunu jednog od ugarsko - hrvatskih kraljeva Arpadove krvi... Ili, ako ste na tren osjetili kako ono "nešto" struji iz "Putnoga tovaruša" banice Katarine Zrinske u vaše nesigurne prste, ako ste pogladili plavi baršun krunidbene haljine kraljice Marije Terezije, dotakli oštricu blistave husarske sablje iz krvave bitke kraj Wagrama...

Ogrnuvši se kožom, krznom životinje koju je ubio, stavivši na se prvu ogrlicu od zubiju u stupicu ulovljenog i slasno pojedenog vepra, izbrusivši prvu kamenu sjekiru, zaoštrivši prut u prvo koplje i raskolivši prvi kremen u opasnu oštricu, naš daleki predak je i ne znajući započeo u hodu evolucije proces što ga zovemo danas poviješću nošnje (odijela) i poviješću čovjekovog oružja, opreme za obranu i borbu. To prvotno, uvjetno rečeno, "ruho" bilo je ponajprije zaštita od surovih klimatskih prilika, ali i svojevrsan "oklop" u sučeljavanju sa zvijerima i neprijateljskim plemenima tijekom bura pretpovijesti. Kasnije razvojne mijene toga dvonošca s razumom i sposobnošću razmišljanja, obogaćuju oružje i odjeću, čineći ih postupno oznakom položaja - ranga, odrazom odnosa, simbolom imetka, ugleda, neminovnog raslojavanja...

Drevna je Helada u tom smislu naznačila antičke začetke, a imperijalni Rim Starome svijetu nametnuo prvu doslovnu modu odijela, oružja, opreme. Slijede ga raskoš Bizanta sa snažnim istočnjačkim uplivom, pa onda u valovlju Velike seobe naroda gotski, keltski, galski, langobardski, germanski te franački uzori, pod čijim se utjecajem oblikuje slavensko-hrvatski model svakodnevnog i ratničkog nošnje, kao i oružja.

Imajući na umu tvrdnju kako nas što pomnije poznavanje prošlosti formira danas, pomažući lakše raspoznavati i odabirati moderne staze naše svakodnevice, okrenuli smo se fundusu i depoima Muzeja grada Koprivnice da na svojevrsan način oživimo davno minulo vrijeme. Uspoređujući muzejsku pohranu, ponajprije oružje, konjsku i konjaničku opremu, sa sličnim izvorima europskog nam susjedstva pokušat ćemo pred čitatelje "Podravskoga zbornika" dovesti naše prethodnike na tlu Podravine još tamo od dolaska Hrvata.

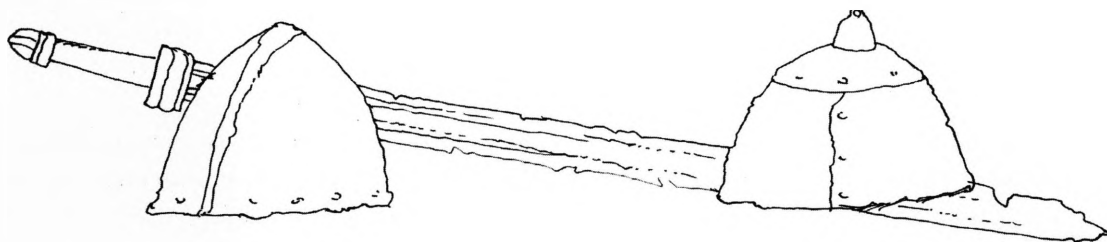
Sva povijesna istraživanja nisu dosad pouzdano odgovorila iz kojih su to prvotnih prostora

Hrvati pristigli na jug, u današnju svoju domovinu. Neslućeni znanstveni dosezi genetike u tom će smislu zacijelo značajno izmijeniti dosad prihvaćene pretpostavke. I vrijeme dolaska, i pravo podrijetlo i pravu prapostojbinu. No, ljetopisi navode avarsko - slavensku opsadu Konstantinopola godine 626-te. Ukoliko su neki manji odjeli iz te ratničke mase doista doprijeli monoksilima (lake jednoveslarke) tada do otoka Krete(!?), kako spominju zaspisi, onda su to mogli biti samo Slaveni - Hrvati, vični velikim vodama, jezerima i močvarama Pripjata, Dnjipra, Dnjistra, Dona.

Međutim, oni su s Avarima stigli - suprotno ustaljenim mišljenjima - ne kao dobroćudni plavokosi pješaci, koji ne bi ni mrava zgazili, već kao konjanički narod s već jasnom ratničkom elitom - kastom, začetkom budućega hrvatskog praplemstva, donijevši Europi epohalne novitete - SEDLO i STREMEN, što se u vojnoj povijesti drži ravnim pojavi tenka. Samo su ratnici - konjanici, kao saveznici "velikoga cara" Franaka, mogli poraziti divlje stepske jahače Avare i uništiti njihove panonske hringove.

Lijevi od rekonstruiranih likova naših hrvatskih predaka, koji su u plimi Velike seobe naroda pristigli i ostali u Podravini, odjeven je i oboružan po avarskome uzoru. Karakteristični su uresi, šare, metalni dijelovi, ukrašeni luk i tobolac za strijele, a posebice mač lagano zakrivljene oštrice - preteča sablje koju su kasnije definitivno sobom donijeli Ugri. Glava je obrijana, s uočljivom "ćubom" (kakvu su još u XX. stoljeću nosili Kozaci). Po modi Istoka su i meke niske čizme ravnih potplata. Ti su detalji slični i na desnom hrvatskom ratniku, odjevenom u potpasanu vunenu tuniku, platnenu klošulju i nešto šire platnene hlače. Mačje starohrvatski iz nalazišta u šljunčari na Dravi. Odgovara mnogima sličnim, kovanim u prapostojbini od Crnog mora do Karpata. Razlike od dvosjeklica iz franačkih kovačnica od VII. do X. stoljeća nisu velike. Europa je, naime, već poprimala "barbarsku" modu.

Lijeva od dvije kacige iz zbirke koprivničkoga muzeja lagano je grebenasto izdužena s okomitom željeznom trakom i zakovicama. Ona jamačno pripada ili oponaša istočni tip, što se ispočetka mislilo i za desnu, koja je pak rijetkost u Hrvatskoj, izvađena iz šoderice Jegeniš. Iskovana od četiri željezna dijela, spojena zakovicama, izdvaja se svojim osobenim konusnim oblikom, a posebice ovalnim ispupčenjem sa tupim šiljkom na vrhu, od nekoliko znatno ukrašenijih kaciga tipa Baldenheim, pronađenih u Dalmaciji.

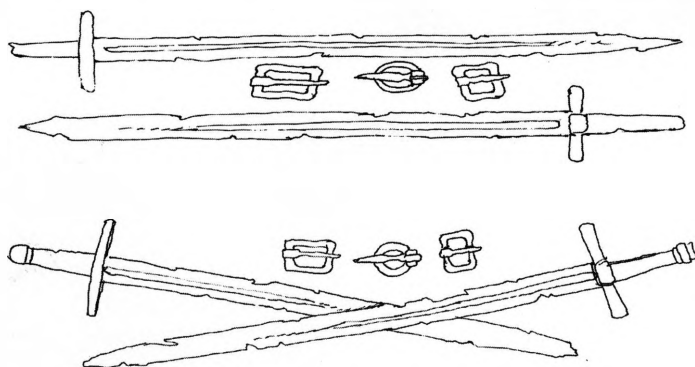
Ratnici hrvatskog kralja

Općenito se drži da su Hrvati, koji su zaposjeli istočnu obalu Jadranskoga mora, izuzetno brzim prožimanjem svojih običaja i znanja s antičko - starokršćanskom baštinom Jadrana, stvorili temelje nove kulture, te državnog, političkog i vojnog ustroja. Ne upuštajući se ovdje i sada u podijeljena mišljenja oko sudbine i položaja panonskoga dijela nove domovine, koji nakon sloma 200-godišnje avarsko - kaganske dominacije, te deset franačkih vojnih kaznenih ekspedicija na kneza Ljudevita Posavskoga, ugarska konjanička lava, stoje zapljusnula Europu dalje i od Italije, po svoj prilici stavlja pod utjecaj Arpadovih potomaka, nesporno je da vojska hrvatskoga kneza, ili pak prvoga kralja, Tomislava plavi sjeverozapad današnje Hrvatske, pa u Podravini izbija na Dravu u prvoj četvrtini X. stoljeća.

Koliko je vlast ugarskih, odnosno hrvatskih kraljeva stvarna ili nominalna u panonskim županijama Hrvatske s banom (kasnije teritorijalno - politički ducatus - vojvodstvo, pa kraljevina Slavonija) ostavljamo daljnjim istraživanjima. Sad su pred nama dva ratnika hrvatskoga kralja, uprizoreni kao i svi prikazi u ovom "Zborniku", usporedbama i analizom tragova hrvatske, slavenske, ugarske, bizantske i franačke tadanje ukupne mode, koliko to izvori dopuštaju.

Lijevo je časnik u duljoj bijeloj platnenoj i kraćoj svjetloplavoj vunenoj tunici, što se doimlje zgodnom mješavinom rimske i starohrvatske tradicije. Krzneni plašt s fibulom, nazuvci s remenjem na potkoljenicama, te ljuskavi bogatiji prsni oklop - pancir, odraz su oponašanja franačkih uzora. Tome u prilog ide i način na koji nosi mač, prisposobiv primjerku iz koprivničkoga muzeja, pronađenom u šljunčani Keter uz Dravu. Stručnjaci kažu daje mač kovan, lijevan, tauširan, s balčakom klobučasto - lećaste glavice i križnicom duljih krakova. Sječivo je dvobridno, sa širim žljebom. Takvo se oružje radilo prema srednjoeuropskim modelima iz XI. stoljeća.

Ratnik na slici desno nosi deblju suknenu tuniku, uže hlače s podvezom, neku vrstu čizmica s remenjem. Verižnjača - pancir, kaciga i štit diskretno upućuju kako njegova oprema naginje bizantskom tipu. Njegov mač odgovara radionicama franačkih oružara gornjega Podunavlja oko godine 1000-te, a izvađen je iz šljunčare na Dravi. Sječivo je dvobridno, kovano, lijevano, čelik sa širim plitkim žljebom. Trn balčaka se uobičajeno postupno sužava prema glavici koja nedostaje, a križnica je nešto kraća. U muzejskoj pohrani su kopče i fibule, kakve vidimo u opremi oba hrvatska ratnika.

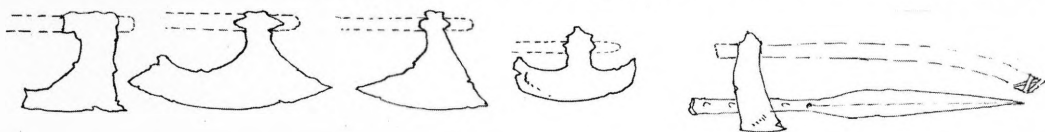
Oružje i oruđe

Sjekiru višenamjenske uporabne vrijednosti donijeli su Hrvati sobom iz pradomovine kao nezamjenjiv alat i opasno navalno, ali i obrambeno oružje. U susretu s Europom, gdje su je također rabili svi narodi kao i na Istoku, ona je vjerojatno ponešto preoblikovana prema tamošnjim ukusima i potrebama, kao što to pokazuju sjekire otkopane na nalazištu Medvedička.

Župan, plemić na slici desno, drži jedan takav impozantniji primjerak, namijenjen bliskoj borbi, prvenstveno pješice, ovisno o snazi i uvježbanosti za jednu ili obje ruke. Vrh koplja na koje se oslonio plemićev pratitelj, u potpunosti odgovara primjercima, pronađenim na Kamengradu. Rabili su se gotovo u nepromijenjenom obliku od VII. do XIV. stoljeća, pa nerijetko i dalje. Uz koplje, mač i nož, ratnik lijevo ima za pojasom i malu bojnu sjekiru. Ona je postupno postajala obveznim dijelom dodatka pučkoj nošnji u kasnijim stoljećima, a naši su je susjedi Mađari zvali balta, baltica, te neki i danas nose to prezime. Ispod debele suknene tunike malinove boje, lik lijevo nosi grubi mrki haljetak i takve uske hlače. Njegova je obuća obrubljena, možda i podstavljena janječim krznom, a debeli plašt - ogrtač od medvjedovine ili vuka, štiti ga od surove zimske hladnoće. Kaciga je jednostavna, kupasta, štiti još bez heraldičkih oznaka i simbola.

Kako oba lika smještamo u Podravinu krajem XII. stoljeća, ni plemić na bogatije urešenom štitu još nema svoj grb, a njegov je mač sličan onima u depou Muzeja grada Koprivnice. Od glave do pete župan je u panciru - pletenoj žicanoj zaštitnoj odjeći (kombinezonu, rekli bi danas, ispod koga se nosila priljubljena vunena ili platnena roba. Plemićev plašt podstavljen je kunovinom (koja tada nije bila pod zaštitom države i zabranom ubijanja danas prorijeđene zvjerčice). Njegova je tunika sašivena od dobro učinjene, podatne jelenske kože s prošivima, a na prsima ukrašena sa šest metalnih pločica istoga četverolatičnog uzorka, kakav vidimo i na plemićevoj kacigi. Okrugle i četvrtaste fino kovane ploče sa srebrom i pozlatom na grudima, Hrvati su nosili poput drugih naroda pridošlih s Istoka, posebice onih s dugom konjaničkom tradicijom (Huni, Avari, Ugri). One su kao ures muškarca, a ponegdje i žena, preživjele kao prepoznatljiv dodatak bogatom pučkom ruhu sve do danas (toke u Dinaridima i jadranskom priobalju).

Nije na odmet napomenuti kako se pancir - žičana košulja (halja) pojavljuje u Europi u XII. stoljeću kao trofej iz križarskih vojni na Bliskom istoku. Njena duljina prvotno do kukova, postupno se povećava, s bočnim razrezima, koji omogućuju uzjahivanje, jahanje, borbu u sedlu i sjahivanje. Kasnije kao dodatak slijede i pletene verižne rukavice samo s palcem, pa onda sa svim prstima. Kapuljača što je verižnim metalnim pletivom štitila glavu, vrat i zatiljak, imala je "potkapu" od tkanine ili meke kože, a ponekad se nosila bez kacige, s remenčićima vezanim oko lica i ispod brade. Pancir (od njemačkog Panzer - oklop) zadržao se do kraja XVII. stoljeća u raznim kombinacijama s prsnim oklopom, odnosno u lakom konjaništvu.

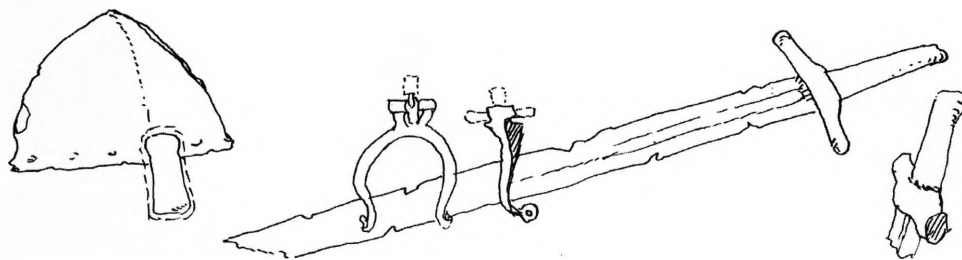
Prethodnica vitezova

Iz tame ranoga srednjovjekovlja, kako se to običava reći, posvemašnja oskudica povijesnih izvora škrto nam daje tek jedan jedini pisani dokaz o postojanju utvrde Koprivnice 1272. godine. Međutim, mala je vjerojatnoća da takva utvrđena naseobina postoji na tlu današnje Koprivnice i već prije strašne provale Mongola u Hrvatsku 1242. godine. Pritom nas ne smije zbunjivati činjenica da se Virovitica, Sv. Juraj (Đurđevac), Prodavić (Virje), Camarcha - Komarna (Novigrad Podravski), te druga naselja, trgovišta i raskrižja vojničkih i trgovačkih cesta u kronikama i listinama tog doba spominju kao "velika sela".

Tamo, dakle, gdje utvrde postoje - a po starom hrvatskom ustroju svaka ih je župa imala nekoliko - one su pod kraljevom jurisdikcijom. Po svoj prilici, od kasnog XII. stoljeća posade takve manje utvrde čine slobodnjaci ili "gradukmeti" - *lobagiones castri* (*jobagiones*). Za svoju stalnu vojnu službu, najprije Kruni, a onda najbogatijem i najmoćnijem feudalnom gospodarstvu, ti *jobagiones castri* oslobođeni su poreza i svih drugih davanja. Ti odjeli povlaštenih vojnika od zanata postupno se izdvajaju u ratnički soj i sloj društva, koji možemo držati svojevrsno prethodnicom vitezova, čiji su život i poziv vezani uz obranu i vojnu - rat. Valja napomenuti da u takvom ustroju vojništva i područnih organizacija (*comitatus*) uz slobodnjake treba razlikovati predijalce (*predialis*), slobodne koloniste (*hospites*), te "obične" kmetove (*castrenses*).

Izdvojena vojnička elita, ovisno o izdašnosti gospodareve blagajne, odnosno riznice, po tadanoj modi gotovo cijelo tijelo pokriva u službi i na hodnji, povrh suknene ili kožne odjeće, pancirom što seže od kacige do stopala i obuće. Na našem prikazu to metalno žičano pletivo, koje je zahtijevalo dobru tjelesnu izdržljivost zbog težine bezbroj povezanih alkica i obruča, vojnici nose u dvije varijante. Dijelovi pancira iz tog vremena nisu kod nas sačuvani, kao ni sroljki drveni štitovi presvučeni kožom i ojačani metalnim ukrasima. U hodnji su se nosili obješeni preko ramena na leđima. Pojasi, noževi i mačevi rekonstruirani su prema onodobnim uzorcima, a pozornost vam skrećemo na kacige sa štitnikom za nos (*Nasalhelm*). One vuku podrijetlo još iz antike, a da su u našim krajevima bile na cijeni, pa se nisu ritualno polagale s ratnicima u grobove, svjedoči podatak da se možemo pohvaliti jednim jednim primjerkom u nas, otkrivenim u starom koritu Drave i pohranjeni upravo u Muzeju grada Koprivnice.

Ostruge, koje kasnije postaju simbolom i privilegiranom oznakom viteza i viteštva, na slici su još uvijek s ravnim trnom, "na šiljak", jer se kotačić pojavljuje kasnije.

Udjelni knez

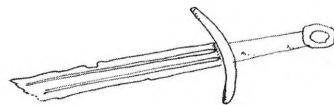
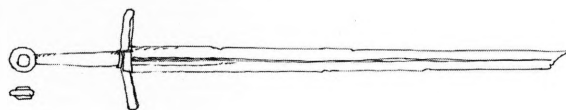
Razmeđe XII. i XIII. stoljeća u vladarskoj kući Arpadovića naglašava unutarnje državno ustrojstvo, po kome su dva dijela vladanja izravno vezana uz krunu, a treći je posebno područje DUCATUS. Njime upravlja kraljev brat, a kasnije kraljev prvorođeni sin kao DUX, svojevrsni udjelni knez. Bela III. još kao princ dobiva kraljevinu Hrvatsku s Dalmacijom i Srijemom kao svoj dukat. Njegov mladi sin Andrija iza očeve smrti drži starijeg brata Emerika kraljem, ali "kraljevski" želi vladati kao HERCEG u svom herceštvu, južno od Drave. Tako se njegovo vojvodstvo, kasnije prozvano slavonskim, postupno smješta u hrvatski, a ne ugarski politički okvir i prostor.

Kao kralj, Andrija II. vlada Slavonijom zajedno s prvim sinom Belom, koji 1224. u svom vojvodstvu uzima naslov REX! Andrija se nije proslavio svojim križarskim ratom i odlaskom u Svetu zemlju, a jednako tako prošao je u "križarskoj vojni" koju s papom Honorijem III. pokreće protiv moćnih Kačića i "krivovjeraca" patarena, tjerajući ognjem mača i križem sotonu u jadranskom priobalju.

Iza 1228. hercegom postaje Andrijin drugi sin, Belin mlađi brat Koloman koji i nominalno i stvarno nastupa, ustrojava herceštvo i vlada kao "rex et dux tocius Slavoniae". Opće teritorijalno, političko, vojno, gospodarstveno uzdizanje herceštva - Slavonije. Koloman stoluje u Zagrebu, gradi Medvedgrad, stvara sve jači sloj "kraljevskih vitezova" - prekida provala Mongola 1242. godine. Koloman zadobi smrtne rane u bitci u pustari Muhi, na rijeci Sajo, a stariji mu brat Bela IV. kao ugarsko hrvatski kralj bježi s dvorom od Budima do Dalmacije i Primorja. U teškim bojevima, sve do rasapa i povlačenja dotad nezaustavljive mongolske bujice, štite ga i konačno vraćaju u Ugarsku Hrvati. Mnogobrojne darovnice Bele IV. potvrđuju sudjelovanje hrvatskoga plemstva, klera, građana i puka u tom općeobrambenom ratu protiv strašnoga, vojnički, taktički i strateški, blistavo ustrojenoga stepskog konjaništva Džingis - kanovog unuka princa Batua.

Oživljeni likovi na slici - recimo da je to u prvom planu česmički župan Hudina, pa onda iza jedan njegov vitez - nose na plastu i tunici bijeli i crveni križ kao još iz neuspjele križarske ekspedicije protiv Kačića i patarena. Sad kreću u boj protiv Mongola. Hudinin mač, pojas, posebice kaciga s pancirom, dokaz su europske mode i aristokratskog standarda kraljevstva. Hudina za svoje vojne zasluge u pratnji hercega Kolomana i kraljevskog mu brata Bele IV. prima na dar sa svojim rođacima Međuraću "u šomoškom komitatu", postaju kraljevi dvorjanici i vitezovi, njegovi "aulici et servientes speciales".

Mač, sličan ovima u rekonstrukciji, jedan je iz zbirke Muzeja grada Koprivnice, a jedan je pronađen na polju Komarničkog arhiđakonata. Korice su u pravilu drvene, obložene kožom u boji ili baršunom, s odgovarajućim ukrasima prema ukusu tog vremena. Izvorne kacige nisu nažalost pronađene ni u Podravini, ni u Hrvatskoj. Kao uzor poslužili su pečati i rukom oslikane listine tog doba.

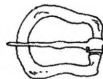
Camarcha - Komarna

Takozvana otvorena "varoška" naselja Podravine (Koprivnica, Virovitica) nastaju i razvijaju se prirodnim procesom kao prvotna podgrađa (suburbium) utvrda datumski znatno prije njihovih prvih pisanih spominjanja, ili pak dijeljenja povlastica iz ruke hercega. Čak štoviše, najprilježniji poglavar vojvodstva Slavonije herceg Koloman, mladi brat ugarsko - hrvatskog kralja Bele IV., često obitava u kraljevskom Zagrebu, naselju što živi po običajnom pravu, a povlastice stječe milošću Bele IV. tek 1242., poslije izгона Mongola iz Hrvatske. Nadalje, danas će mnoge zacijelo začuditi podatak da je Komarna (Camarcha) - Komarnica (Novigrad Podravski) za vladanja spomenutoga, hercega Kolomana osjetno važnija i veća od Koprivnice? Komarna - Komarnica, naselje prozvano po istoimenoj rječici uz koju se proteže, spominje se prvi put u listini kralja Emerika 1201. godine, ima svoje knezove, a može se pretpostaviti da je komarnička županija stvorena upravo za Kolomanove vlasti u Slavoniji.

Doduše, komarnički župan Petko, sin Vučkov Vučega "de genera Camarcha" izranja iz oskudice pisanih dokaza 1244., za vrijeme bana Dionizija, On je "nobilis regni" - plemić kraljevstva - hercegov dvoranin, a možebitni i raniji križevački župan iz 1223. godine. Do danas je ostala nerazjašnjenja ali nesporna važnost Camarche - Komarne (Komarnice) ne samo do povlačenja Mongola 1242., već i znatno ranije. Naime, uočljiv je poseban položaj i veličina Komarne, kao i komarničkoga arhiđakonata u sklopu zagrebačke biskupije, koju je pak utemeljio ugarski kralj Ladislav, drži se, oko 1093. godine. Plemenska župa Camarcha mogla se protezati od Ludbrega do Pitomače, te od Drave do Bjelovara. Među plemenitim Komarničanima dokumenta spominju Tolimira, Črnoglava, Stjepana Beluševa, Kuzmu Pribislavovog, Lamperta, Antala i Oliverija, sinove Zadura....

"Viri nobiles de Camarcha" potpisuju se odmah iza prvaka Slavonije, kao župan komarnički Blagonja i sin mu Jakov, Ilija i sinovi Pavao i Grgur, German sa sinovima Ivanom i Dominikom zatim župan Mikula, bratsva Jakoslava, Daslava, Dorislava, a i župan Marko.

Na našoj rekonstrukciji "oživjeli smo", recimo župana Blagonju s dvojicom pratitelja - slugu. Odjeća i oružje odgovaraju usporedbama sa susjednim zemljama sredine i druge polovice XIII. stoljeća. Županov sluga u drugom planu lijevo, drži dugi nož, koji odgovara primjerku nađenom u podziđu Kamengrada (Kuvar), utvrde na obroncima Bilogore južno iznad Koprivnice. Oblik i veličina velikog sječiva i drške, baš kao i kopča, što smo je stavili na remen županu, a također potječe s Kamengrada, nisu se bitno mijenjali nekoliko stoljeća i zacijelo su dijelo domaćih majstora - kovača. Upadljivo velik, širok i dug nož s jednom oštricom rabio se ponajprije u lovu (baš kao i danas, sličan obličjem i dimenzijama), ali je u izvježbanim rukama služio kao opasno i djelotvorno obrambeno - napadno oružje. Prije svega u borbi "na bliskom odstojanju". Županova odjeća - tunika, gornji haljetak, uske hlače i čizme s tipičnim ostrugama tog razdoblja - je svakodnevna, mirnodopska, upadljivo bogatija od one što ju nosi Blagonjma pratnja.

Konjanička ophodnja

Pozno XIII. stoljeće označava u Podravini i herceštvu - vojvodini Slavoniji međusobnu borbu sinova Bele IV. - Stjepana i Bele. Najprije Stjepan pa onda mlađi Bela obnašaju čast hercega - vladara Slavonije. Njome, pa tako i Podravinom, gospodare odjednom čak i po tri bana sukobljenih plemićkih obitelji, vladaju zapravo najutjecajnije i najbogatiji velikaši - oligarsi, ne osvrćući se i ne mareći puno ni za kraljeve sinove (hercege), ni za samog, već ostarjelog kralja.

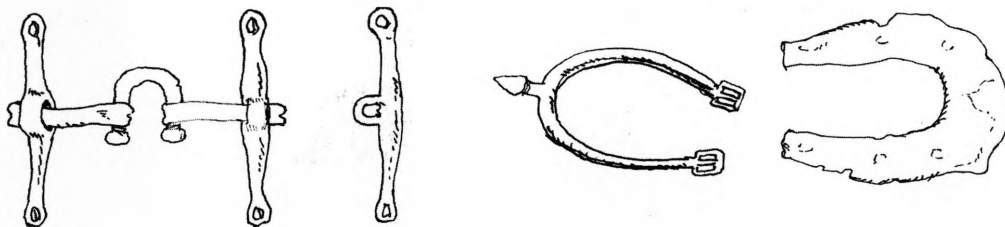
Viteški, vojnički društveni sloj u njihovoj službi zaslužuje svoje povlastice i plaće stalnim obračunima, čarkama, čak i pravim malim bitkama oko posjeda, prava, međa, desetine, ubiranja (otimanja) ostalih daća i poreza. Naime, profesionalni ratnik nije mogao najčešće preživjeti samo i isključivo od prihoda svog darovanog u pravilu suviše malog imanja u sklopu zemljišnih granica velikih vlastelinstava.

Slika prikazuje jednu takvu uobičajenu konjaničku ophodnju dijelom u panciru, odnosno u sukнено - kožnoj kombinaciji, što je nosi prvi prednji od tri konjanika. Kacige su konusne sa štitnikom za nos, dva velika štita s heraldičkim bojama jamačno feudalnog gospodara, a okrugli ukrašeni štit vođe ophodnje upućuje na trag hrvatske tradicije. Stremeni su od jednog komada željeza, lagano kruškastog oblika s gornjom omčom za remen, što se "uvrtala" od usijane šipke pri kovanju. Malo izduženi, oni podsjećaju na svoje istočnjačke izvore još pri doseljenju.

Konjska, odnosno konjanička oprema je podosta kićena, pruža se i iza sedla na konjske sapi, a ističe se metalnim ukrasima u boji na koži uzdi, prsnika, podrepnika.

Konjanici, dakako, nose ostruge - taj dio uz sedlo i stremen Hrvati nisu donijeli s istoka. Nisu ih kopčali ni Huni, ni Avari, ni Ugri - ostruge (mamuze) su dio opreme, što su ga postupno prihvatili sa Zapada, a postupno su stekle ritualno - staleško obilježje.

Konjske žvale slične su onima s ranosrednjovjekovnog nalazišta kraj Bregi (Koprivničkih), a potkove na kopitima (što se naslućuju) onima iskopanim iz podnožja zidina Kamengrada, južno od Koprivnice na podbrežju Bilogore.

Milites Templi

Vitezovi hrama (milites Templi) - Salomonis, Jerosolimitani, braća vojske Hrama (fratres Militiae Templi), crueiferi Templi (križonoše Hrama), templari, hramovnici ili pak najkraće **TEMPLARI** - ostali su u povijesti Europe i svijeta s obilježjem najmoćnijeg, najbogatijeg, najpovlaštenijeg, ujedno i najmračnijeg i najzagonetnijeg viteškog reda. Njihovi tragovi ostali su među brazdama i hrvatske prošlosti, najčešće u pisanim, rjeđe u materijalnim spomenicima. Godine 1119. francuski su vitezovi Hugues de Payens i Geoffroy de Saint Omer u vrtlogu križarskih vojni utemeljili u Jeruzalemu družbu "Siromašnih vitezova Kristovih" (na žigu po dvojica na jednom konju!), kasnije prozvanih "Siromašnim vitezovima hrama Salomonovog", odnosno kratko "vitezovi Hrama", jer im je prvotno stolište bilo tik negdanjeg hrama kralja Salomona. Ustrojem po pravilima Sv. Benedikta, isprva su štitili kršćanske hodočasnike u Svetoj zemlji, onda su se počeli nepokolebljivo i revno boriti protiv "nevjernika" muhamedanaca (saracena), stvorili su mrežu hospicija i svojih preceptorija od Britanije do Palestine, izmislili mjenicu i deponiranje novca, preuzeli financijske transakcije križara, rasli na bezbrojnim donacijama...

Priznati od Svete stolice 1128. neprikosnoveno su uživali jedinstveni privilegirani položaj izravno odgovarajući samo i jedino Papi. Stekli su ogromna bogatstva i utjecaj, da bi 13. 10. 1307., (još i petak) u Francuskoj, sa templarskim središtem u Parizu, većina zaglavila u tamnicama i mučilištima po zapovijedi Filipa Lijepog. Upregavši inkviziciju i papu Klementa V., monstruozno optuživši Red za izopačenost i herezu, ishodiivši njegovo raspuštanje 1312., francuski se kralj ipak nije dokopao templarskih posjeda i riznica, jer su njihovu imovinu preuzeli vitezovi redovnici ivanovci (hospitalci).

Kao i u preostalim dijelovima Europe, nevjerojantna krivica vitezova Hrama nije dokazana niti u našim krajevima, gdje su templari zadobili najprije posjed Zdelju (kraj Virja, dar bana Borića (1163.), zatim Vranu 1169. koja postaje stolište magistra Reda za Hrvatsku i Ugarsku, onda predij Haco i Kuku u županiji Gora, Glogovnicu, zagrebačku Novu Ves, Senj, zemlju Sv. Martina (Dugo Selo i Božjakovina - "božjaci"), Novu Raču, Opoj, posjede u Našicama, Požeškoj i drugim županijama.

Zanimljivo je kako za razliku od Stjepana III., Bele III., Emerika, Andrije II. i ostalih ugarsko - hrvatskih vladara, jedino energični i samosvjesni mladi brat Bele IV. herceg slavonski Koloman, nije obasipao "vojsku Hrama" darovnicama, ali je tragičnom podudarnošću dopao smrtnih rana u bici s Mongolima na rijeci Sajo 1241., gdje je junački pao i veliki magistar templara sa svojom viteško monaškom četom Ugarske i Hrvatske brat Rembald de Carono!

Po svemu sudeći, strašna sudbina zadnjega velikog magistra Jacquesa de Molava i njegove braće vitezova, koji nisu priznali nikakve grijehove pa su skončali na lomači 18. ožujka 1314. usred Pariza, nije zadesila ni prvake, ni ostale templare u Hrvatskoj. Gašenje Reda išlo je sporo, poglavari templarski prestaju biti arbitri javnog života, ivanovci preuzimaju njihovu imovinu koja prema zapisima nije mogla biti ni blizu pričama i stvarnim dokazima neslućeno velikog blaga vitezova Hrama u Francuskoj i Europi.

Tako i u našim krajevima nema zapanjujućih i tajanstvom zakritih legendi, ili pak obistinjenja templarskih proročanstava poput onog s plamtećeg stratišta u Parizu, gdje je u svojoj časti

i dostojanstvu umirući - veliki magistar Jacques de Molay prokleo papu Klementa V. i kralja Filipa Lijepog, prorekavši njihovu smrt unutar godinu dana - što se vjerovali ili ne, doista i zbililo!

Naš oživljeni templar - vitez, recimo da je iz Zdelje u Bilogori, ili Glogovnice pod Kalnikom, prema propisu Reda iznad pancira nosi bijelu tuniku i plašt s tradicionalnim crvenim križem i vitešku kacigu. Bijelo označava zavjet čistoće i časti (nose samo vitezovi, sve ostale službe Reda crno i sivo), crvena boja simbolizira hrabrost i krv za vjeru (križ). Vitežev konj također nosi, tada u modi, bijele prekrivače s istim znakovljem. Takav par, odjel, četa, nedvojbeno su tada značili ugled, snagu i željeznu čvrstoću, koji se pokoravaju jedino Svetom ocu papi i Božjoj volji!

Crtež tušem: Grb sa zvonika crkve u Novoj Rači, inicijali FR - Fratres rubri - crvena braća; jedna strana pečata reda Templara; kamena ploča s križem reda kraj Splita